

Artur Piekarz

Walka bez zwycięstwa. Oddział partyzancki Zdzisława Brońskiego „Uskoka” 1944-1949

Streszczenie

Celem rozprawy była próba odtworzenia dziejów oddziału partyzanckiego Armii Krajowej – Delegatury Sił Zbrojnych – Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość (AK-DSZ-WiN) ppor./kpt. Zdzisława Brońskiego „Uskoka”. O ile osoba dowódcy zalicza się do najbardziej rozpoznawalnych komendantów polowych podziemia okresu powojennego (spopularyzowana m.in. dzięki jego zapiskom wydanym w formie pamiętnika), to już sama historia dowodzonej przezeń grupy nie stała się dotąd przedmiotem szczegółowej analizy.

Funkcjonujący niemal nieprzerwanie od kwietnia 1944 r. do maja 1949 r. oddział partyzancki „Uskoka” zaliczał się do najaktywniejszych formacji zbrojnych podziemia niepodległościowego na Lubelszczyźnie. Po amnestii z lutego 1947 r. pozostał również jedną z najsilniejszych grup stawiających czynny opór komunistom w tej części kraju. Wywodził się ze struktur terenowych Obwodu AK Lubartów, początkowo działając jako „dzika” grupa, a następnie jako VI pluton zgrupowania 8. pułku piechoty Legionów AK. Po rozwiązaniu AK podlegał komendzie Obwodu DSZ-WiN Lubartów, zaś od maja 1946 r. – komendzie oddziałów leśnych Inspektoratu WiN Lublin. Od jesieni 1947 r. działał już w praktyce jako samodzielna grupa zbrojna, nie związana z żadną nadrzędną strukturą konspiracyjną.

W oparciu o dostępne źródła i materiały przedstawiono dorobek bojowy oddziału z lat 1944-1949. Szczegółowej analizie poddano wszystkie najważniejsze akcje zbrojne, nie pominięto przy tym wystąpień o charakterze aprowizacyjnym czy porządkowym. Zwrócono uwagę na wewnętrzne funkcjonowanie oddziału, rolę dowódcy i przedstawicieli kadry, mających niebagatelne znaczenie w działaniach formacji nieregularnych. Wiele miejsca poświęcono stale zmieniającej się strukturze grupy. Na ile było to możliwe, starano się przybliżyć życie codzienne partyzantów i – szerzej – funkcjonowanie oddziału jako struktury społecznej, gdzie poza wojskową hierarchią, istniały też zależności i relacje międzyludzkie. Przy rekonstrukcji działań, wiele miejsca poświęcono postawom żołnierzy wobec ludności cywilnej, uwzględniono ich poglądy na prowadzoną walkę, a nawet morale.

Funkcjonując w realiach wszechobecnego terroru, bezprawia i przewagi militarnej komunistów, oddział podejmował nierzadko radykalne i bezwzględne kroki wobec szeroko

rozumianego przeciwnika (od służb mundurowych po osoby cywilne związane w różnym stopniu z nowym „systemem”). Ich emanacją były m.in. liczne akcje likwidacyjne, których zarówno skala (tj. liczba ofiar), jak i zasadność budzą dzisiaj sporo wątpliwości. Tym właśnie wystąpieniom, stanowiącym jeden z najważniejszych fragmentów działalności grupy, poświęcone są znaczne partie pracy. Starano się przy tym nie tylko dociec ich przyczyn, lecz także dokonać gruntownej rekonstrukcji oraz wskazać na towarzyszące im reperkusje.

Oddział działał w trzech, dających się wyodrębnić okresach funkcjonowania partyzantki niepodległościowej: w końcowych miesiącach okupacji niemieckiej, gdy nastąpił żywiołowy rozwój ruchu partyzanckiego; w latach 1945-1947 – w niezwykle trudnych i burzliwych latach transformacji politycznej i zawłaszczania państwa przez komunistów; w końcu – po amnestii z 1947 r. – w warunkach przygniatającej przewagi sił aparatu represji, likwidujących bezwzględnie ostatnie ośrodki oporu zbrojnego. Starano się zatem wychwycić podobieństwa i różnice na każdym etapie działalności oddziału. Dotyczyło to szczególnie zmian zachodzących w jego taktyce, aktywności i kierunkach podejmowanych działań, liczebności, sposobach i warunkach „przechowywania się” w terenie (ten ostatni aspekt wiązał się bezpośrednio ze skalą udzielanego poparcia przez ludność cywilną oraz jego stopniową reorientacją).

Stosunkowo dużo miejsca poświęcono działaniom strony przeciwnej. Prześlędzono ewolucję form zwalczania oddziału przez jednostki podległe Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego (MBP), tak w wymiarze zbrojnym, jak również operacyjnym. Ukazano taktykę działania grup operacyjnych, ich aktywność, jak również skalę represji związaną z podejmowanymi akcjami pacyfikacyjnymi. Przedstawiono także aspekty pozaprawne towarzyszące zwalczaniu oddziału: działalność grup pozorowanych i „szwadronów śmierci”. Wiele miejsca poświęcono przestępstwom i indywidualnym mordom dokonany na ludności cywilnej w trakcie operacji przeciwpartyzanckich.

Praca została podzielona na wstęp, dziesięć rozdziałów i zakończenie. Przyjęta konstrukcja ma układ chronologiczny, jedynie ostatni z rozdziałów ma charakter problemowy. W pierwszych dziewięciu rozdziałach omówiono szczegółowo dzieje grupy, począwszy od genezy i wymarszu w pole w kwietniu 1944 r., aż po jej symboliczny i faktyczny koniec, związany z całkowitym rozbięciem struktur oddziału wiosną 1949 r. i śmiercią jego dowódcy (21 maja 1949 r.). Ostatni rozdział ma charakter podsumowujący. Przedstawiono w nim strukturę i stany liczebne oddziału w różnych okresach jego funkcjonowania, scharakteryzowano sylwetki najważniejszych przedstawicieli kadry dowódczej, opisano uzbrojenie, umundurowanie i wyposażenie. Dokonano również próby ukazania życia codziennego partyzantów oraz stanu dyscypliny panującej w szeregach grupy. Zaprezentowano

sposoby utrzymania oddziału w terenie, form aprowizacji i finansowania. Na koniec dokonano bilansu jego pięcioletniej działalności zbrojnej.

Artur Piekarz